

NAPJAINK ÁTÉRTÉKELŐI (III.)

Irta: PÁLFAI ISTVÁN (Budapest)

Amikor az idealista történet szemléletet, mely a történet menetét ideológiai okokkal magyarázza hibásnak minősítjük, legkevésbé sem azt állítjuk, hogy az ideológia és így a helytelen ideológia, az ideológia egyes hibái nem gyakorolnak befolyást a történeti események menetére. Az ideológia és hibái, sőt véletlenei is *elkerülhetetlenül* befolyásolják a történet menetét, mert a történetet gondolkodó, tehát helyes, vagy helytelen ideológiával bíró és ennek alapján cselekvő emberek csinálják. Ez a körülmény teszi jogosulttá s egyben elengedhetetlenné a legkiméletlenebb, az ideológiára illetve annak egyes elemeire vonatkozó szüntelen önkritikát, és az ideológiai harcot, és éppen ezen az összefüggésen alapul az az igen fontos tétel, amely szerint helyes elmélet hiányában nem lehetséges helyes gyakorlat. Arról van azonban szó, hogy az ideológia, hibáival és véletleneivel együtt, csak befolyásolja a történet menetét, de *végző fokon és hosszabb periódusokat* tekintve, nem határozza meg. Végző fokon és hosszabb periódusokat tekintve, a történet menetét a maga *szükségszerűségében* a gazdasági helyzet, a gazdasági fejlődés tényei határozzák meg, amelyek meghatározzák magát az ideológiát és ennek fejlődését is, s így egyben az ideológia helyesbitésének szükségszerű menetét és az ideológiai harc eredményességét is, korlátjaikkal együtt. Az ideológia tehát befolyásolja ugyan a történet menetét és ezt közvetlenül éppen az ideológia befolyásolja, de csak *közvetlenül* befolyásolja, míg, bár közvetve, de *végző fokon és a történet lényeges* menetét *hosszabb periódusokban* tekintve, a gazdaság tényei döntenek. Az idealista és a materialista történetfelfogás között éppen az a különbség, hogy a felszínhez tapadó idealizmus „számára minden cselekvés” — tehát a történeti cselekvés és ennek eredménye is — „mert a gondolkodás közvetíti, végző fokon is a gondolkodás által meghatározottnak tűnik fel” (Engels 1893 július 14-én kelt levele Mehringhez); míg a materializmus, a történet felszínes ideológiai leplének átszakításával a rejtett belső összefüggésekig hatolva, a történeti cselekvést, a történet lényeges menetét végző meghatározó okából, a gazdasági fejlődés tényeiből vezeti le. Ha tehát meg akarjuk érteni a munkásmozgalom németországi és ausztriai vereségét, amely nyilvánvalóan hosszabb, szükségszerű történeti folyamatban és nem véletlenekben gyökerezik, nem állhatunk meg az ideológiai hibáknál, az ideológiánál, a történet e felszíni rétegénél, hanem le kell hatolnunk azokhoz az alapvető gazdasági tényekhez, amelyek magát az ideológiát és hibáit is meghatározzák. Ennek megfelelően, ha a marxista történetkritika meg is állapítja pl. a párisi kommün helytelen ideológiájának szerepét vereségének bekövetkeztében, nem áll meg itten, hanem a helytelen ideológiát és így magát a vereséget is végző fokon a francia társadalmi gazdaság és termelőerői akkori fejlődési fokából vezeti le. És a marxista elmélet a középeurópai munkásmozgalom vereségével kapcsolatban is elvégezte ezt a munkát, amikor a vereséget végző fokon a gazdaság: az imperializmus, az extraprofit, a munkásarisztokrácia, a munkásság egy részének elpolgáriasodása ténveiből vezette le, az ezen az alapon lejátszódott politikai és ideológiai folyamatok *közvetítésével*. Mit szóljunk azonban az oly „marxizmushoz”, amely mint a Kassáké, óvatosan kikerüli a szembenézést ezzel az elmélettel és kísérletet sem tesz a helytelen ideológia materialista megmagyarázására,

hanem megáll az ideológiánál, mint a történetek végső okánál? Nyilvánvalóan semmi mást nem mondhatunk rá, minthogy hamisítatlan, a történet felszínén megakadó idealista történetfelfogással van dolgunk, amely ráadásul a marxizmus történetfelfogásának közönséges meghamisítása.

Mindazonáltal a történet lényeges menetének és az ideológiának a gazdaság tényeitől való alapvető, hosszabb periódusokat tekintve szükségyszerűleg érvényesülő függősége keretén belül, a történet szükségyszerű menetét átmenetileg hátráltatóan befolyásolhatják tényleg oly ideológiai hibák is, amelyeket nem szükséges és nem is lehet gazdasági okokra visszavezetni. Ezek létrejöttében, az ideológia *relatív* öntörvényűségénél fogva, végső fokon is csak ideológiai okok játszanak szerepet és pedig, mások mellett, ép' oly' természetű okok is — tradíciók, dogmatizmus stb. — mint amilyenekre Kassák is hivatkozik. Ezeknél az ideológiai hibáknál a gazdasági levezetést ideológiai levezetés helyettesíti. Természetes azonban, hogy annyit legalább ezeknél is be kell bizonyítani, hogy bennök valóban ideológiai *hibákkal* állunk szemben. Ennek viszont elengedhetetlen feltétele az adott történeti helyzet konkrét elemzése. Ha például valaki tradíción alapuló ideológiai hibát vél megállapíthatónak, rá kell mutatnia teljes konkrétsággal a történeti helyzetnek arra a megváltozására is, amelynek következtében a kérdéses felfogás, amely összhangban állott a korábbi történeti helyzettel, nem felel meg többé az új történeti helyzetnek. E nélkül tradíciókon alapuló ideológiai hibákról beszélni komolytalan dolog, üres frázis. Ha tehát Kassák a munkásmozgalom vereségét helytelen ideológiájára, illetve az ezt meghatározó ideológiai motívumokra, mint végső okokra vezeti már vissza, megkísérlje legalább azt, hogy a történeti helyzet konkrét elemzése útján be is bizonyítsa, hogy valóban helytelen ideológiával állunk szemben?

Láttuk már, hogy Kassák a munkásmozgalom ideológiájának elpolgárisodását általában „elpolitizálódásában” látja, abban, hogy a mozgalom hibásan tulbecsülte a politikai tevékenységet. Tényleg szeriatelegfontosabb a gazdasági mozgalom, azután jön a kulturális s csak legvégül a politikai mozgalom: (20) „A balsikerek sorozatának kútforrása, hogy a három frontot, amelyek csak egységükben jelenthetik az egészséges mozgalmat, szétválasztották, s az összes erőket a politikai vonalban koncentrálták.” (20). A háborút követő forradalmi kirobbanás után „politikai manőverek, taktikázások és paktumok ideje következett el.” (28) „A mozgalom irányítása a parlamenti frakció kezébe csuszott át”... ami „tipikusan polgári tünet a munkásmozgalomban.” (23) A pártok „nem cselekedtek, hanem parlamentesdit játszottak.” (19) Már pedig „azokban a korszakokban, ahol a politika tülön-túl az előtérbe lép, ott, ha időlegesen is, megszűnik a társadalmi forradalom felfelé ívelő vonala.” (27) A politikai vonal e túltengése mellett „a gazdasági szervezetek, amelyek a mozgalom fundamentumát kell, hogy adják, majdnem teljesen elsenyvedtek... A hivatalos szakszervezetek vezetői nem érezték magukban erőt a szabotázsok megszervezéséhez, sztrájkok vezetését nem vállalták.” (20) És a munkáspártok, amelyek mindent a politika egyetlen kártyájára tettek fel, elmulasztották alapvető kulturalfeladatuk teljesítését is, amely: „az embernevelés; a gondolkodás és érzékenység fejlesztése, a militarisztikus pártfegyelem helyett, a feltétlen alárendeltség helyett a szociális érzésnek és az egyéni felelősségtudatnak a kialakítása.” (23) És — „az összeroppanásnak nem kis mértékben a német munkástömegek alacsonyfoku szocialista kulturáltsága volt az oka.” (21). Ezeknek a hibáknak a kiküszöbölésével „a pártok veszeke-

dései helyébe az osztály küzdelme fog lépni.“ (17) Éppen ezért: „Alapvető feladat: a szocialista mozgalomnak politikai mozgalomból társadalmi mozgalommá való átalakítása.“ (19) És ez az átalakítás, ugylát-szik, a mozgalom „fundamentumának“, a gazdasági szervezeteknek átalakítását is megkívánja, a szakszervezetek és szövetkezetek helyébe „egységes gazdasági szervezetek“ állítását, „amelyek a dolgozó ember termelő és fogyasztó érdekeit... szakmára való ...tekintet nélkül képviselik.“(19).

Mármost: Marx 1847-ben vázolta már a munkásság osztállyá szervezkedésének általános fázisait, a gazdasági szervezetek: a szakszervezetek elemi formájától e szerveződés magasabbrendű formájáig, a politikai pártig. A marxista elmélet és a gyakorlat pedig, ezen az alapon, hosszú évtizedek tapasztalatai segítségével, teljesen tisztázta a gazdasági és a politikai mozgalom, a gazdasági szervezetek és a párt viszonyát egymáshoz az osztály mozgalmában. A mozgalom nemzetközi tapasztalatai bebizonyították, hogy a gazdasági mozgalomnak alapvető szervei a szakszervezetek, de ezek ugyanakkor az osztály öntudatra ébredésének csak első, alacsonyabb fokát képviselik, amelyen a szolidáris küzdelem még csupán közvetlen, közeli gazdasági érdekekért folyik, s hogy a szakszervezetek ennek megfelelően a még nem eléggé fejlett, viszonylag elmaradott munkástömegek gyülekező helyei és ezért elkerülhetetlenül reakciós, apolitikus, passzív tendenciák, szűkkeblű céhszellem érvényesülnek bennük. A szakszervezetek, a gazdasági szervezetek nélkülözhetetlen előkészítő iskolái a munkásságnak, de fenti tulajdonságaiknál fogva nem lehetnek a munkásmozgalom vezető szervei. A munkásmozgalomnak, a termelőerők és a termelőviszonyok ellenmondása kifejezésekként, a mindennapi gazdasági érdekeken túlmutató, a társadalom egész gazdasági szervezetének átalakítására irányuló történeti céljai vannak, amelyek nem valósulhatnak meg egymagában a gazdasági mozgalom által, hanem a társadalom egész politikai rendjének átalakítására irányuló külön politikai akciót igényelnek. E történeti, csupán a politikai akció útján elérhető céljai szolgálatában a munkásmozgalom kifejlesztett egy magasabbrendű, a gazdasági mozgalom szerveitől különböző politikai szervet, a centralizált és fegyelmezett pártot, amely az osztály legtudatosabb, leghaladottabb, legiskolázottabb, legelhatározottabb rétegeinek a gyülekezőhelye. A párt együttműködik a szakszervezetekkel, neveli, vezeti őket a gazdasági mozgalmukat a politikai mozgalom magasabb színvonalára emeli. Így a munkásmozgalom legmagasabb szintjén a politikai mozgalom áll és vezető szerve szükségképpen a párt, amely a politikai mozgalmat irányítja, s amely a legszélesebb munkástömegek, az egész munkásosztály történeti érdekeinek képviselője. A politikai tevékenység sulypontja a tömegmozgalmakon van s ezek között kiváló jelentőség illeti meg azokat a politikai tömegmozgalmakat, amelyeket a párt az elementáris gazdasági tömegmozgalmakból fejleszt ki. A politikai mozgalomnak azután, habár alárendelten, része a parlamentáris tevékenység is, mert a választási, a parlamenti küzdelmek, hacsak az adott történeti feltételek kivételesen nem indokolják a tőlük való tartózkodást, szintén nevelő iskolái a munkásság elmaradt elemeinek s egyáltalában a társadalom elmaradt rétegeinek.

Mindezek a tételek egy ma már évszázados gyakorlat tapasztalatainak az elméleti kifejezései. Megváltozott az általános történeti helyzet, megváltoztak a társadalmi viszonyok, amelyekből ezek a tételek fakadtak, hogy az utóbbiak „átértékelésre“ szorulnak? Hogy ma már csupán „káros tradíciót“, „dogmatikus formulákat“ jelentenek a munkásmoz-

galom számára, oly „ideológiai hibákat“, melyeknek a gyakorlatban való érvényesülése a munkásmozgalmat hátrányosan befolyásolja? S ha megváltoztak, milyen irányban változtak meg? Melyek azok a legújabb történeti tapasztalatok, amelyek a fenti tételeknek Kassák által megjelölt irányban való „átértékelését“ indokolják? Ma már talán a gazdasági mozgalomban a munkástömegek elementáris, közvetlen gazdasági helyzetük nyomása által meghatározott részletkövetelése helyébe az osztálytörténeti céljai léptek? a gazdasági szervezetekben összefoglalt széles munkástömegek felemelkedtek volna már az osztályöntudat legmagasabb fokára s így a párt vezető szerepe feleslegessé vált? Vagy a polgári társadalom szerkezete időközben oly gyökeresen megváltozott volna, hogy a politikai rend megváltoztatása nem előfeltétele többé a gazdasági rend megváltoztatásának, hanem az elérhető ma már a gazdasági mozgalom részletkövetelése miatt folytatott küzdelemben is s ez indokolja, hogy a párt a mozgalom alárendelt szervévé, a politikai tevékenység a mozgalom alárendelt részévé süllyedjen le? Kassák fel sem teszi ezeket, vagy az ezekhez hasonló kérdéseket és az idetartozó viszonyok konkrét vizsgálatát teljesen mellőzi. Pedig egyedül ezen az uton igazolhatná be, hogy a marxizmus fenti tételei a tapasztalat helyes elméleti összefoglalásából ideológiai hibákká változtak át. E helyett dogmatikusan kijelenti, hogy a gazdasági mozgalom fontosabb, mint a politikai mozgalom; a szabotázsok, mint nyilván egyik legfontosabb mozgalmi akcióforma megszervezésének elmulasztását kéri számon a szakszervezetek vezetőitől; nem a létező, évszázados spontán fejlődés termékét képező — és, ha meg is semmisítették őket újból spontán kialakuló — szakszervezeteket tekinti a mozgalom munkaterületének, hanem *kitakál* helyükbe „egységes gazdasági szervezeteket“, mint ujonnan létesítendő mozgalmi kereteket; az embernevelés utópista kultúrfrontját emeli a politikai front felébe, amikor a kapitalizmus viszonyai mellett az embernevelés reális eszköze elsősorban éppen maga a politikai mozgalom; felébe helyezi az „osztály“ küzdelmét a párt tevékenységének s e frázisörve alatt alárendeli az osztály elmaradott elemei szupremáciájának leghaladottabb rétegeit; és a polgári osztályérdekeket képviselő kispolgári munkáspárt parlamenti kreteizmusával és osztálykooperációs szakszervezeti gyakorlatával igyekszik elhomályosítani az osztályharcos munkáspárt politikai, parlamentáris és szakszervezeti tevékenységének történeti szerepét. A „dogmákkal“ szembe, amelyek a valóságban évszázados tapasztalatokat fejeznek ki, valóságos dogmákat állít, amelyeket évszázados tapasztalatok cáfolnak meg, a marxizmus tudományos fogalmait csupán frázisok építőköveinek tudja felhasználni és a mozgalmat reális, történetileg adott eszközei és lehetőségei talajáról visszarántaná az utópikus elképzelések ködvilágába.

Ha azonban a történeti tapasztalatok semmi alapot nem nyújtanak Kassák „kritikájához“, honnan meríti ezt? Mik a forrásai dogmáinak, frázisainak és utópiáinak? Persze ezuttal sem hanyozhatik teljesen Kassák forrásai közül az elmaradhatatlan Max Adler, aki a Németországban történtek után mélyenjáró különbséget fedezett fel a kapitalizmusban a „politikai“ és a „társadalmi“ demokrácia között. Ezen a megkülönböztetésen, amely a II. Internacionále 1933. augusztusi párisi konferenciájának határozatában is kifejezésre jutott („a demokrácia csak azon esetben védelmezhető sikeresen, ha politikai demokráciából társadalmi demokráciává alakul át“), nyugszik Kassák „alapvető célkitűzése“: a szocialista mozgalmat politikai mozgalomból társadalmi mozgalmá alakítani. Azonban ez a tétel egymagában csak üres keret. A

„tartalmat“ hozzá azután Kassák, némi egyéni hozzáadás mellett, az anarkoszindikalizmus fegyvertárából veszi. Innen származik a gazdasági mozgalom alapvetővé nyilvánítása, a szabotázs, mint fontos mozgalmi eszköz, a parlamentarizmus, egyáltalában a politikai mozgalom degradálása polgárivá minősítése, a párt és az osztály merev szembeállítása, a fegyelem szükségességének tagadása és az egyéniség nevelésének fráziskövetelménye. De Kassák, tudjuk, erősen hangsúlyozza az időszzerűség követelményét is. Ezért nem éri be egymagával az anarkoszindikalizmus háborúelőtti formájával, hanem kölcsönvesz annak attól a modernebb formájától is, amely 1920-ban jutott kifejezésre a német „baloldal“ felfogásában. Innen ered, szintén némi egyéni szín hozzáadásával, különösen a szakszervezetekkel, mint szervezeti formákkal való szembefordulása és új szervezeti formák létesítésére irányuló követelése, amely a német baloldalnál a „megvalósulás“ útján egészen ez új formák elnevezésének, a „munkásligának“ kitalálásáig is elment. S az osztálynak és a pártnak az a szembeállítása, amely nem jut el, mint az anarkoszindikalistáknál, a párt teljes elvetéséig, hanem ezt „csupán“ alá rendeli az osztálynak, szintén a német „baloldalt“ jellemezte.

A marxista stratégiának van egy annyira klasszikus kézikönyve, hogy abból még a német fasiszták is tanulni akarnak s ezért kivették az indexre tett könyvek közül. Ez a könyv a mozgalmi „gyermekbetegségek“ gyűjtőfogalma alatt foglalja össze mindazokat az anarkoszindikalista, vagy „baloldali“ tétéleket, amelyeken Kassák „ideológiai kritikája“ alapul. Látni fogjuk még, hogy Kassák kiadja a jelszót: mindent újból előlről kezdeni. Annyi tehát kitűnik már itt is, hogy többek között a gyermekbetegségekben akarja előlről kezdeni a mozgalmat s ezt tekintti az „időszzerűség követelményének“. S ha mást nem, azt legalább bebizonyítja ezzel, hogy ma is teljesen időszzerű a marxizmusnak az a tétéle, amely az anarkoszindikalizmust a munkásmozgalomban résztvevő „önuralomra, szervezeti szellemre, fegyelemre, kitartásra képtelen“ kispolgár lényé egyik kifejezésének tekintette. Kassák csupán a saját kispolgári lényét fejezi ki az anarkoszindikalizmus testére szabott ideológiai köntösének a felöltésével, az anarkoszindikalista baloldali frázis, mint önkifejezési forma nála csak az osztálymeghatározottság jellegzetes megnyilvánulása. De a baloldali frázis tudvalevőleg jobboldali gyakorlatot is jelent. Lássuk tehát, hogyan „értékeli át“, hogy teszi „időszzerűvé“ a fasizmus napjaiban Kassák — ha már nem is marxizmust, a baloldali frázissal kendőzött jobboldali gyakorlatot?

B A G A T E L L E K (VII.)

Irta: REMENYIK ZSIGMOND (Budapest)

Családi meglepetés Bemegyek a trafikba, a kisasszony titokzatos mosollyal fogad. Mosolya betölti a teret, jelentőséget nyer, túlnő a megszokott határokon, a jelentőségteljes mosoly úgy lóg a levegőben, akár kötélén az akasztott ember. „Mutatok valamit“ — mondja kedves titokzatossággal és kihuz a fiókból egy összehajtott papírlapot. Izgalommal veszem kezembe a jelentőségnélkülinek tűnő tárgyat, a frivol gondolat, ami első pillanatban megejtett, hogy a kisasszony e meghitt kettesben, szivarok, nikotintól mentesített cigaretták és részeges kocsisok jellemének megfelelően durván csomagolt pipado-